

פרשת חיי שרה: החזרה לחיים

לפני מספר שנים, עבר הרב יחזקאל ראטה מגדולי הפוסקים בארצות-הברית התקף לב חמור והוא שהה בבית-החולים מחוסר הכרה. לאחר שהתייצב מצבו והוא שוחרר מבית-החולים, הוא קידש את אשתו שוב.¹ להבדיל, רוצח מורשע שנידון למאסר כל חייו, טען לאחר 30 שנה שהוא סיים לרצות את עונשו משום שבעת שהותו בבית-הכלא האמריקאי הוא עבר מוות קליני ובפועל היה מת ובכך ריצה את עונשו.²

בפרשת השבוע אנו קוראים על פטירתה של שרה אימנו, ורש"י³ מסביר שבעקבות השמועה על עקידת יצחק 'פרחה נשמתה ממנה ומתה'. מצאנו עוד אנשים שפרחה נשמתם, כגון יצחק בעת עקידתו, כפי המתואר בפרקי דרבי אליעזר: "כיון שהגיע החרב על צווארו פרחתה ויצאה נשמתה של יצחק. כיון שהשמיע קולו מבין הכרובים ואמר אל תשלח ידך אל הנער, חזרה הנפש לגופו... באותה שעה פתח ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים".⁴ בזהר⁵ מופיע שפרחה נשמתו של פנחס כאשר באו בני שבט שמעון לנקום את נקמתם על הריגת הנשיא שלהם על-ידי פנחס. בתלמוד⁶ מובא שפרחה נשמתו של רב יוסף בנו של רבי יהושע בן לוי, שעלה למרום וכשחזר תיאר מה ראה.

אחת ההשלכות ההלכתיות ממקרים אלו של אדם שפרחה נשמתו, היינו שחווה מוות קליני וחזר לחיים היא, האם פקעו קידושיו עם אשתו וכעת היא יכולה להינשא, שכן בפרק הזמן הזה הוא נחשב למת ומיתת הבעל מתירה את קידושי האישה, או שמא מכיון ששב מיד לחיים הוא אינו נחשב באותו הזמן למת, ורק מיתת הבעל בצורה מוחלטת היא המתירה את הקידושין?

הפוסקים נחלקו בשאלה זו - בשו"ת רב פעלים⁷ הביא בשם ספר נחלת בנימין שאישתו של פנחס הותרה להינשא לאחר שפרחה נשמתו, וכן אם היה יצחק נשוי לרבקה בזמן עקידתו קידושיה היו פוקעים.

לאור שיטה זו מסביר החתם סופר⁸ את המקרה בו מלאך ה' פגש את משה ורצה להרוג אותו על כך שלא מל את בנו: "וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלֶאכִים וַיִּפְגְּשׁוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׁ הַמֵּיתוֹ. וַתִּקַּח צִפְרָה צֶרֶת וַתִּכְרֹת אֶת עֶרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרִגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֵתָן דָּמִים אֶתָּה לִי. וַיִּרְף מִמֶּנּוּ אֶזְ אֶמְרָה חֵתָן דָּמִים לְמוֹלֶת".⁹ רצה הקב"ה ליטול את נשמתו של משה לשעה קלה ואז להחזיר אותו לחיים כדי שהעבירה שלא מל את בנו לא תשלוט בו. "אך ציפורה חששה, אם ימות ויחזור ויחיה לא תהיה היא אשתו... כי נתבטלו נישואים הראשונים", לכן היא מלה את הבן, 'אֶזְ אֶמְרָה חֵתָן דָּמִים לְמוֹלֶת', היינו שקידושיה עם משה עדיין בתוקף. יתכן והרב יחזקאל ראטה ששב וקידש את אשתו סבר כשיטה זו.

אולם, יש הסוברים שכאשר פרחתה נשמתו של אדם לא פקעו הקידושין בינו לאשתו, שכן במתן תורה פרחתה נשמתו של ישראל, כדברי התלמוד: "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים".¹⁰ מכאן הוכיח הבן איש חי¹¹ שלא פקעו הקידושין שהרי לאחר מתן תורה נאמר 'שובו לכם לאוהליכם' לנשותיכם ללא קידושין נוספים. את הטעם לשיטה זו ניתן לבאר לאור דברי הרב משה מטראני¹² שהביא את דברי רב סעדיה גאון שבתחית המתים יקומו המתים ויהיו כאחד האדם, והוכיח זאת מהילדים שהחיו אליהו ואלישע שהם אכלו ושתו כאחד

¹ <https://www.bhol.co.il/news/210497>

² <https://www.inn.co.il/news/601871>

³ רש"י (בראשית כג, ב).

⁴ פרקי דרבי אליעזר (פרק לא).

⁵ זוהר (פרשת פנחס ריג ע"א).

⁶ פסחים (נ ע"א); בבא בתרא (י ע"ב); רש"י (פסחים נ ע"א ד"ה איתנגיד).

⁷ שו"ת רב פעלים (ח"ב סוד ישרים סימן ב).

⁸ חתם סופר (פרשת שמות ד"ה חתן, עמ' יז-יח).

⁹ שמות (ד, כד-כו).

¹⁰ שבת (פח ע"ב).

¹¹ בן יהוידע (שבת פח ע"ב ד"ה שם הוריד). כ"כ שו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן תב).

¹² בית אלוקים (שער היסודות, פרק נט).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

האדם. הרב משה מטראני דחה את ההוכחה משום שמדובר על ילדים שחזרו לחיים לאחר פרק זמן קצר וזו הסיבה שאינם נחשבים למתים, לעומת אנשים שמתו בוודאות וישונו לחיים בתחיית המתים. מכאן ניתן ללמוד, שאדם שפרחה נשמתו וחווה מוות קליני ושב לחיים לאחר פרק זמן קצר, אינו מוגדר כמת ולכן קידושיו עדיין בתוקף. אירוע נוסף בו דנו הפוסקים הוא מה מעמדן של אשת אליהו הנביא¹³ שעלה בסערה לשמים ואשת רבי יהושע בן לוי שנכנס לגן עדן,¹⁴ האם הקידושין פקעו והן מותרות להינשא או לא? בשו"ת תרומת הדשן¹⁵ טען שהקידושין פקעו והנשים הללו מותרות להינשא משום שאלהיו ורבי יהושע בן לוי היו מלאכים, "אשת רעהו אסורה ולא אשת מלאך, שכולן רוחני ולא גופני".¹⁶ אולם, הרב אלחנן וסרמן¹⁷ סבר שהקידושין לא פקעו ונשים אלו אסורות להינשא לאחרים, משום שאמנם הבעל לא היה בעולם אך מכל-מקום המתיר את האישה מקידושיה הוא מיתת הבעל והם לא מתו. המכנה המשותף בין אירועים אלו הוא שהאדם שחווה מוות קליני או עלה לשמים, לא מת מיתה טבעית, לכן יתכן וקידושיו לא פקעו, כי רק מוות טבעי מהווה הפקעה של הקידושין. אולם, מה יהיה הדין באדם שמת מיתה ודאית ושב לחיים ע"י נס, האם קידושיו פוקעים כי הוא מת ואישתו מותרת להינשא, או שמא משום ששב לחיים זהו סימן שמיתתו לא הייתה וודאית? בשאלה זו מצאנו מחלוקת גדולה בין הפוסקים ובפנינו שיטות שונות. השיטה הראשונה סוברת שכאשר אדם מת, אישתו מותרת להינשא כי מיתת הבעל מפקיעה את הקידושין ומתירה את האישה להינשא. לדברי הפוסקים המצדדים בשיטה זו,¹⁸ אישה שהעידה שמת בעלה מותרת להינשא, ולא חוששים שמא בעלה המת ישוב לחיים ע"י נס, וגם אם ישוב לחיים היא מותרת להינשא כי מיתת בעלה התירה אותה. השיטה השנייה סוברת שחזרתו לחיים מהווה סימן שמיתתו אינה מוחלטת, ולכן קידושיו אינם פוקעים במיתתו.¹⁹ לדברי המצדדים בשיטה זו, מיתת הבעל המתירה את האישה להינשא, היינו שהוא לא בנמצא באופן מוחלט, אבל הוא הוא שב לחיים לא פוקעים קידושיו. בתלמוד²⁰ מסופר שרבה ורבי זירא אכלו יחד סעודת פורים, ובאמצע הסעודה 'קם רבה ושחטיה לרבי זירא'. החיד"א²¹ מסתפק האם פקעו קידושיו של רבי זירא ואישתו מותרת להינשא, או שלאחר ששב לחיים הוא צריך לקדשה? לדבריו, כל עוד האדם לא נקבר באדמה אף שהוא מת, לא פקעו הקידושין.²² וכיון שרבי זירא לא נקבר באדמה, הוא לא צריך לקדש את אישתו שוב והיא נשואה לו. ניתן לסייע לדבריו מהמסופר²³ על רבי אלעזר בן רבי שמעון שהיה ממונה מאת המלכות על תפיסת הגנבים. מכיון שחכמים כעסו עליו שהוא מוסר את הגנבים למלכות, חשש רבי אלעזר שהם לא יתעסקו בקבורתו בכבוד הראוי לו, לכן ביקש מאישתו שלאחר מותו תטמין אותו בעליית הגג. כך שהם שנים רבות. לאחר מכן הוציאו אותו לקבורה, רק אז הציעו לאישתו להתחתן שוב, דבר המוכיח שכל עוד האדם לא נקבר באדמה אישתו אסורה להינשא לאחרים.²⁴

¹³ יש הסוברים שלא הייתה לאלהיו אישה, ראו: מגיד מישרים (פרשת מקץ מהדורא בתרא ד"ה והאי איהו); המספיק לעובדי ה' (הפרישות, עמוד קכה).

¹⁴ כתובות (עז ע"ב); ילקוט שמעוני (יחזקאל פרק כח).

¹⁵ שו"ת תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן קב). הובאו דבריו בבית שמואל (אבהע"ז סימן יז ס"ק יא).

¹⁶ סיבה נוספת להיתר, ראו: שו"ת יהודה יעלה (ח"ב סימן ד), שהגדרת מיתת הבעל היא העדרו. הוכחה נוספת להיתר אשת אליהו, ראו: אגרא דכלה (פרשת פינחס ד"ה והיתה לו).

¹⁷ קובץ שיעורים (ח"ב סימן כח).

¹⁸ הרב יהודה בכרך (חידושים והגהות, גיטין עז ע"ב ד"ה תד"ה דהא); פורת יוסף (גיטין עז ע"ב ד"ה שם תוס'); מהרי"ט אלגאזי (שו"ת שמחת יו"ט, סימן סא). ראו גם: אור שמח (הלי גירושין פ"ט הי"א); שו"ת חסד לאברהם (תאומים, תניינא אבהע"ז סוף סימן יד); הרב חיים פלאגיי (צדקה לחיים, מערכת ת אות תשנט).

¹⁹ כנסת הגדולה (הגהות טור אבהע"ז סימן יז אות ב); שו"ת נפש חיה (אבהע"ז סימן ג); שו"ת אבני נזר (אבהע"ז סימן נו).

²⁰ מגילה (ז ע"ב).

²¹ ברכי יוסף (אבהע"ז סימן יז אות א).

²² פתח עיניים (מגילה ז ע"ב).

²³ בבא מציעא (פד ע"ב).

²⁴ ראו גם: זוהר (פרשת אמור דף פח ע"ב): "דלא יהבין לנשמתא גופא אחרא עד דיתקבר קדמאה".

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

הבן איש חי²⁵ חלק על החיד"א וטען שלא הקבורה עצמה מהווה את הפקעת הקידושין, אלא השינוי במצבו הגופני של האדם לאחר הקבורה, כאשר שב לעפר היא הגורמת להפקעת הקידושין,²⁶ כפי שיהיה לעתיד לבוא שהמתים יקומו לתחייה ויצטרכו לקדש את נשותיהם שוב כי חל שינוי בגופם. זו הסיבה שרבי זירא לא היה צריך לקדש את אישתו שוב לאחר שנשחט, ולא משום שלא נקבר, אלא משום שלא חל שום שינוי בגופו.²⁷

שיטה נוספת מובאת בדברי הרב אפרים לניאדו,²⁸ ולדבריו ניתוק קשר הקידושין בין האיש לאישה אינו תלוי בקבורה או בהירקבות הגוף, אלא בייאוש האישה מבעלה, שכן נאמר 'וקונה עצמה במיתת הבעל', היא צריכה להתייחס מבעלה הנפטר כדי שיפקע קשר הקידושין. את דבריו הוא מוכיח מהמסופר²⁹ על רב כהנא שישב ללמוד לפני רבי יוחנן שחשב שרב כהנא צוחק על דבריו ומשום כך נפטר רב כהנא. לימים, הלך רבי יוחנן קברו וביקש סליחה והחייהו. לפי אחד הפירושים,³⁰ רב כהנא שב לביתו ולא מצאנו שקידש את אישתו שוב. הסיבה לכך, טוען הרב לניאדו, כי אישתו לא העלתה על דעתה שהוא מת ולכן עדיין קידושה בתוקף.

נמצא שיש לפנינו שיטות שונות בשאלה האם ומתי אדם שמת ולאחר-מכן שב לחיים צריך לקדש את אישתו שוב?

²⁵ שו"ת רב פעלים (ח"ב סוד ישרים סימן ב).

²⁶ לביאור שיטה זו, ראו: הרב יהונתן אייבשיץ (יערות דבש, דרוש ז' ד"ה וזה ענין): "כל זמן שהגוף קיים יש לנפש דביקות בגוף".

²⁷ בן יהוידע (מגילה ז ע"ב ד"ה שם רבה).

²⁸ שו"ת דגל מחנה אפרים (אבהע"ז סימן א).

²⁹ בבא קמא (ק"ז ע"א-ק"ז ע"ב).

³⁰ רש"י (בבא קמא ק"ז ע"ב ד"ה ואי).